

emcdda.europa.eu

Taikinys – narkotikai

Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro trumpas pranešimas

ISSN 1725 – 8510

Kovos su vairavimu apsvaigus nuo narkotikų veiksmai Europoje

Daugelį eismo įvykių ir mirtinų avarių Europos keliuose sukelia vairuotojai, kurie už vairo sėdasi veikiami psichoaktyviųjų medžiagų. Nustatyta, jog vien tik dėl girtų vairuotojų Europos Sąjungos keliuose kasmet žūsta iki 10 000 žmonių – tai sudaro vieną ketvirtadalį visų mirtinų atvejų keliuose. Šiuo metu neturime palyginamų duomenų apie eismo įvykius, susijusius su neteisėtu narkotikų ir psichiką veikiančių vaistų vartojimu, nors per pastarąjį dešimtmetį į šias problemas pradėta žiūrėti rimčiau. Psichoaktyviųjų medžiagų poveikio vairavimo kokybei tyrimai rodo, kad tiek nelegalūs narkotikai, tiek registruoti vaistiniai preparatai gali turėti neigiamos įtakos vairavimui, tačiau kiekvienos medžiagos poveikis ir mastas skiriasi. Naujausi tyrimai rodo, kad kanapės gali sumažinti gebėjimą vairuoti, o benzodiazepinai apskritai mažina galimybę susikaupti; iš opioidų

didžiausią įtaką vairavimui turi heroinas, mažesnę – metadonas ir mažiausią – buprenorfinas. Duomenys apie stimuliuojančius narkotikus, pvz., kokainą, amfetaminus ir ekstazį, prieštaringesni, bet rodo, kad jų neigiamas poveikis gebėjimui vairuoti pasireiškia vartojant juos didelėmis dozėmis. Vis dėlto kol kas nėra nustatytas toks objektyvus kiekvieno narkotiko slopinamo poveikio gebėjimui vairuoti rodiklis, kaip alkoholio koncentracija kraujyje.

Sudėtinga vairavimo apsvaigus nuo narkotikų problema šiuo metu tiriama projektu DRUID: tai – didelės apimties ES projektas, pradėtas įgyvendinti 2006-aisiais ir bus tęsiamas iki 2010 metų. DRUID tikslas – sukurti tvirtą suderintą, visoje ES galiojančią vairavimą apsvaigus nuo alkoholio, narkotikų ir vaistų reglamentuojančių taisyklių pagrindą.

Šiame trumpame politiniame pranešime apibendrinamos pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria politikos formuotojai ir aprašomi Europoje vykstantys pokyčiai, galintys palengvinti sprendimų priėmimą šiuo klausimu.

Norint sumažinti mirčių, kurios įvyksta dėl vairavimo apsvaigus nuo psichoaktyviųjų medžiagų, skaičių, reikalingos moksliniu šio sudėtingo reiškinio suvokimu pagrįstos priemonės. Įstatymų rengėjų uždavinys – sukurti pagrįstus ir veiksmingus įstatymus, kurios galima realiai įgyvendinti ir kurie būtų aiškiai suprantami visuomenei.

**EMCDDA direktorius
Wolfgang Götz**

Apibrėžimas

Vairavimas apsvaigus – priklausomai nuo šalies įstatymų, gali būti kalbama apie vairuotoją, kuriam nustatytas kognityvinių ar psichomotorinių įgūdžių sumažėjimas, impulsyvumas arba didesnė nei leistina vaistų koncentracija kraujyje, kuri turėtų tokį poveikį; arba bet koks narkotikų vartojimo pėdsakas kraujyje.

Trumpa pagrindinių klausimų apžvalga

1. Pranešimai apie eismo įvykius, kurie įvyko vairuojant apsvaigus nuo narkotikų, dažnai sulaukia didelio žiniasklaidos dėmesio. Tačiau nedaug šalių turi patikimą vairavimo apsvaigus nuo narkotikų reiškinio paplitimo statistiką.
2. Remiantis turimais duomenimis, sunku gauti patikimų mokslinių poveikio elgesiui, reiškinio paplitimo ir eismo įvykių rizikos įrodymų. Daugiausia tyrimų naudojamos mažos imtys, tad dažnai iš jų rezultatų sunku daryti bendras išvadas.
3. Atspindėdamas mokslines diskusijas apie konkretų narkotinių medžiagų poveikį, vairavimo apsvaigus nuo narkotikų teisinis apibrėžimas ES valstybėse narėse skiriasi.
4. Įvairūs teisėtai ar neteisėtai įsigyti ir vartojami psichiką veikiančios vaistai gali pabloginti vairavimo įgūdžius.
5. Šiuo metu kelių policijai gana sunku tiksliai ir greitai nustatyti, ar vairuojama apsvaigus nuo narkotikų.
6. Informacinių kampanijų efektyvumas užkertant kelią vairavimui apsvaigus nuo narkotikų yra ginčytinas. Panašu, jog svarbiausios tikslinės grupės negirdi perspėjimo arba nekreipia į jį dėmesio.

1. Vairavimo apsvaigus nuo narkotikų mastas netiriamas daugelyje Europos šalių

Nuo 1999 m. iki 2007 m. paskelbtuose narkotikų paplitimo tarp vairuotojų tyrimuose pateikiami tik 13 iš 27 ES valstybių narių ir Norvegijos duomenys.

Tik apie tris ES valstybes nares ir Norvegiją yra pateikti atsitiktinių vairuotojų tikrinimų keliuose duomenys, pagal kuriuos galima susidaryti bendrą vaizdą apie visus šalies vairuotojus. Kituose tyrimuose pateikiami duomenys apie narkotikų vartojimą tam tikruose vairuotojų pogrupiuose. Kai kuriuose tyrimuose buvo atsižvelgta tik į mirtinus eismo įvykius sukėlusius vairuotojus, kituose – į sužeistų vairuotojų, žuvusių vairuotojų, į eismo įvykius patekusių vairuotojų ir vairuotojų, įtariamų vairavimu apsvaigus nuo alkoholio ar narkotikų, imties grupes. Tačiau šių įvairių tyrimų rezultatai nėra mokslškai palyginami.

Paprastai dažniausiai aptinkama nelegali narkotinė medžiaga yra kanapės, o benzodiazepinai – psichiką veikiantys vaistai, apie kuriuos pranešama dažniausiai. Apskritai turimi duomenys byloja, kad tiek nelegalūs narkotikai, tiek receptiniai vaistai, dažnai vartojami kartu su alkoholiu, neretai paplitę tarp vairuotojų, patekusių į eismo įvykius arba įtariamų vairavimu apsvaigus nuo narkotikų ar alkoholio.

Informacijos ir toliau trūksta, nepaisant 2002 m. Europos Komisijos narkotikų, vaistų ir vairavimo ekspertų darbo grupės priimtos rekomendacijos, kad visi į mirtinus eismo įvykius patekę vairuotojai turi būti tiriama dėl alkoholio ir narkotikų vartojimo.

2. Kliūtys moksliniams įrodymams surinkti

Nuo 1999 m. visoje Europoje buvo atlikta daugiau kaip 30 narkotikų paplitimo tarp vairuotojų tyrimų. Tačiau šiuose tyrimuose buvo naudojami įvairūs metodai ir tiriamos skirtingos vairuotojų grupės, todėl sunku padaryti bendras išvadas.

Tirtų žmonių skaičius siekė nuo mažiau kaip 50 iki daugiau kaip 10 000, o daugiau nei

trečdalyje tyrimų buvo pateikti duomenys apie mažiau kaip 500 asmenų.

Nacionaliniai teisės aktai ar politikos priemonės taip pat gali apriboti paplitimo tyrimų apimtį ir palyginamumą. Pavyzdžiui, atsitiktiniai narkotikų vartojimo tikrinimai keliuose daugumoje šalių yra uždrausti. Kai kuriose šalyse atliekami tik nelegalių narkotikų vartojimo tyrimai, todėl psichiką veikiančių vaistų paplitimo neįmanoma nustatyti.

Jei alkoholio vartojimo tyrimas teigiamas, gali būti nuspręsta nebeatlikti narkotikų vartojimo tyrimo, kadangi išteklių yra riboti ir patraukimo baudžiamajam atsakomybėn reikalavimai nusveria poreikį rinkti išsamius duomenis. Tokia padėtis yra Danijoje, Estijoje, Airijoje ir Portugalijoje. Prancūzijoje SAM tyrimą, vieną iš didžiausių šios srities tyrimų per pastaruosius metus, tapo įmanoma atlikti pakeitus nacionalinį Kelių kodeksą, kuris įpareigojo policiją numatytomis aplinkybėmis tikrinti visus vairuotojus dėl narkotikų vartojimo.

Padedant Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centrui ir Europos Komisijos transporto generaliniam direktoratui, buvo parengtos naujos tarptautinės tyrimų modelių standartizavimo gairės. Jose atsižvelgiama į šalių teisės aktų ir tikrinimo politikos skirtumus pateikiant daugiau kaip šimtą rekomendacijų, suskirstytų pagal elgesio, epidemiologijos ir toksikologijos sritis.

3. Kur nubrėžti ribą – arba ribas?

Daugumoje Europos šalių vairavimo apsvaigus nuo narkotikų nusikaltimas apibrėžiamas vienu iš dviejų būdų. Vienuolikoje šalių baudžiama tik už susilpnėjusį gebėjimą vairuoti, nesvarbu ar tai būtų dėl nelegalių narkotikų ar vaistų vartojimo. Kitos vienuolika šalių vykdo visiško netoleravimo politiką, kai už vairavimą pavartojus narkotikų baudžiama visais atvejais. Septyniose šalyse už vairavimą apsvaigus nuo narkotikų taikomas kombinuotas bausmės būdas.

Kai kurios visiško netoleravimo politiką vykdančios šalys vienodai traktuoja psichiką veikiančius vaistus ir nelegalius narkotikus, kitos – skirtingai. Suomijoje ir Švedijoje dėl patirties, rodančios, kad sumažėjusį gebėjimą vairuoti labai sunku įrodyti, buvo priimti nauji visiško nelegalių narkotikų netoleravimo įstatymai.

Kipre ši problema sprendžiama patraukiant tokius vairuotojus baudžiamajam atsakomybėn už neteisėtą narkotikų vartojimą. Tačiau Belgijoje ir Jungtinėje Karalystėje aiškiai draudžiama naudoti vairavimo apsvaigus nuo narkotikų tyrimo rezultatus kaip kurio nors kito nusikaltimo įrodymą.

Narkotikų vartojimo įrodymų galima aptikti skirtinguose biologiniuose mėginiuose, įskaitant kraujo, šlapimo, seilių, prakaito ir net plaukų mėginius. Kraujo mėginys – geriausias būdas teisiškai įrodyti sumažėjusį gebėjimą vairuoti, bet burnos skysčių (seilių) tyrimas keliuose atliekamas dėl jo patogumo. Ribinė narkotikų koncentracija gali būti nustatyta kaip žemiausia aptikimo riba arba tokia koncentracija, kuriai esant numatoma, kad vairavimo kokybė gali pradėti blogėti. Tačiau kai kurių narkotikų, įskaitant kanapes ir opioidus, slopinamas poveikis gebėjimui vairuoti priklauso nuo dozės, o kitų, pavyzdžiui, amfetaminų, nepriklauso. Apskaičiavimus sunkina ir narkotiko toleravimas bei sąveika su alkoholiu ar kitais narkotikais. Prancūzijoje, nustačius, kad vairuotojas vartojo narkotikus kartu su alkoholiu, jis baudžiamas griežčiau.

4. Kovos su psichiką veikiančių vaistų vartojimu veiksmai

Psichiką veikiantieji vaistai, pavyzdžiui, skausmą malšinantys vaistai (opiodai), raminamieji vaistai (benzodiazepinai), antidepresantai ir antihistaminai kartais gali turėti nemažą neigiamą poveikį vairuotojų įgūdžiams. Tyrimų rezultatai rodo, kad vairuotojai vartoja šiuos vaistus pagal receptą dėl medicininių priežasčių arba piktnaudžiauja jais, kartais vartodami kartu su nelegaliomis narkotinėmis medžiagomis. Didėja susirūpinimas ir dėl to, kokią įtaką gali turėti didėjantis vaistų vartotojų, kuriems taikomas pakaitinis gydymas opiodais, skaičius.

Daugumos šalių įstatymai baudžia už sumažėjusį gebėjimą vairuoti pavartojus tiek nelegalių narkotikų, tiek registruotų vaistinių preparatų. Prancūzijoje, Austrijoje ir Portugalijoje kai kurių gebėjimą vairuoti bloginančių psichiką veikiančių vaistų, pavyzdžiui, benzodiazepinų, vartojimas nėra reguliuojamas įstatymu dėl vairavimo apsvaigus nuo narkotikų, nors jų vartojimas gali būti priskirtas prie bendrųjų nusikaltimų, pavyzdžiui, pavojingo vairavimo. Čekijos Respublikos,

Estijos, Lenkijos, Slovėnijos ir Slovakijos įstatymuose, priešingai, numatyta bausti vairuotojus nustačius bet kokios medžiagos, netgi medicininės, koncentraciją organizme. Septyniuose šalyse (Belgijoje, Čekijos Respublikoje, Vokietijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Slovakijoje, Suomijoje) galioja dviejų pakopų sistema, pagal kurią už bet kokią nelegalių narkotinių medžiagų koncentraciją organizme skiriama ne baudžiamojo pobūdžio arba žemesnio lygmens baudžiamoji bauda, bet griežčiau baudžiama už sumažėjusį gebėjimą vairuoti pavartojus bet kokios narkotinės medžiagos. Latvijoje už sumažėjusį gebėjimą vairuoti pavartojus vaistinių medžiagų skiriama mažesnė bauda nei aptikus bet kokią nelegalių narkotinių medžiagų kiekį organizme. Suomijoje ir Švedijoje vairuotojai, kurių organizme aptikta vaistų, gali išvengti atsakomybės, jei gali pateikti gydytojo receptą, tačiau jiems vis tiek gali būti pateikti kaltinimai, jei nusprendžiama, jog jų gebėjimas vairuoti buvo sumažėjęs.

5. Apsvaigusį nuo narkotikų vairuotojų tikrinimas

Sustabdžius vairuotoją, policijos pareigūnai gali prireikti atlikti pirminį narkotikų vartojimo

tikrinimą – išanalizuoti vairuotojo elgesį ar biologinius mėginius. 2002 m. Europos Komisijos narkotikų, vaistų ir vairavimo ekspertų darbo grupė rekomendavo, kad eismą reguliuojantys policijos pareigūnai būtų privalomai apmokomi atpažinti narkotikų sukkelto gebėjimo vairuoti sutrikimo požymius. Šiuos tyrimus gali sudaryti, pavyzdžiui, vyzdžių dydžio, koordinacijos, elgesio, reakcijos ir kalbėjimo manieros patikrinimai. Tačiau 2007 m. tik keturios ES šalys (Belgija, Portugalija, Švedija, Jungtinė Karalystė) pranešė apie rengiamus privalomus kelių policijos mokymus šioje srityje, o 11 šalių pranešė apie specialiam tikslui skirtus mokymus. Be to, kiekvienoje šalyje atliekami tikrinimai skiriasi.

Burnos skysčių (seilių) tyrimas gali būti priimtinas vairuotojų tikrinimui keliuose, bet šlapimas, sumažėjusiam gebėjimo vairuoti nustatymui, netinka. Tačiau seilių tyrimui keliuose skirtų prietaisų patikimumas kol kas nėra įrodytas. Iš devynių nuo 2003 m. iki 2005 m. ES „Rosita-2“ projekto metu įvertintų vietose naudojamų seilių tyrimo prietaisų, nė vieno nebuvo galima rekomenduoti vairuotojams tikrinti keliuose. Prietaisų trūkumas iš dalies galima kompensuoti pakeitus tikrinimo protokolą. Nuo 2004 m. Viktorijos

(Australijoje) keliuose, siekiant gauti kuo tikslesnį teigiamą rezultatą, naudojami du serijiniai seilių tyrimai; ar vairuotojas bus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, priklausys nuo to, ar vėliau laboratorijoje ištyrus antrąjį mėginį bus patvirtinta, jog jame yra narkotikų. ES baudžiamojon atsakomybėn traukiama remiantis kraujo tyrimo rezultatais, nors Prancūzijos keliuose naudojami seilių tyrimai.

6. Ar prevencinės kampanijos yra veiksmingos?

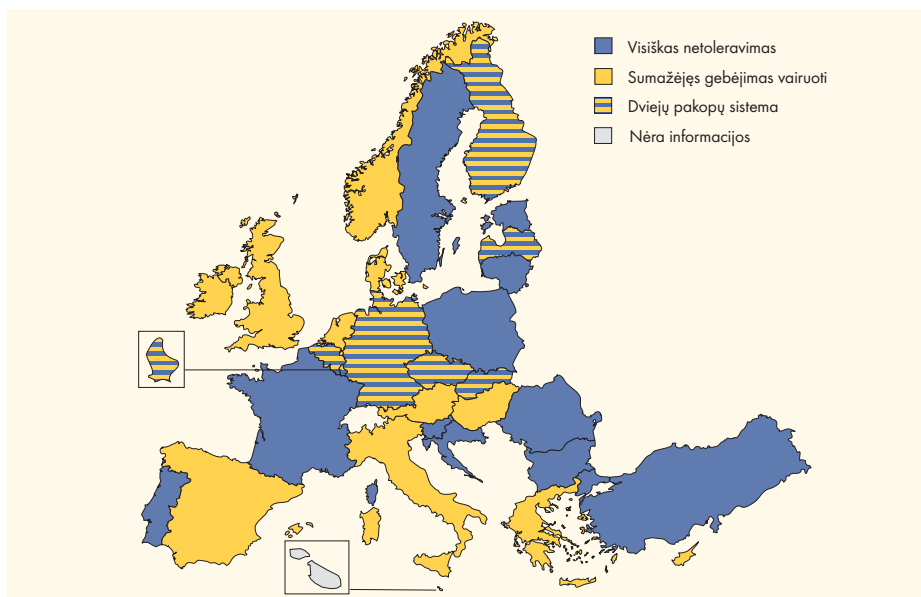
Kai kuriose šalyse atliktos apklausos parodė, kad visuomenė mažai žino apie nelegalių narkotikų poveikį gebėjimui vairuoti. Jos taip pat parodė, kad daugelis vairuotojų nieko nežino apie narkotikų vartojimo kartu su alkoholiu poveikį. Vyresni vairuotojai dažnai yra prastai informuoti apie psichiką veikiančių vaistų poveikį vairavimo kokybei. Be to, daugelis vairuotojų gali nežinoti apie įstatymus, draudžiančius vairuoti apsvaigus nuo tokių vaistų.

Prevencinės kampanijos, skirtos kovai su vairavimu apsvaigus nuo narkotikų, vykdomos keliose valstybėse narėse. Paprastai tai būna žiniasklaidos kampanijos, ir informacija apie narkotikus dažnai įtraukiama į platesnes kovai su alkoholio vartojimu skirtas kampanijas.

Mažai tikėtina, kad į perspėjimus, kuriuos išgirsta jauni kanapių vartotojai, įsiklausys ar bent jau atkreips dėmesį vyresni psichiką veikiančių vaistų vartotojai, ir atvirksčiai. Abi grupės gali manyti, kad perspėjimai dėl alkoholio vartojimo taikomi ne jiems. Prevencinės programos būna sėkmingesnės, jei yra orientuotos į konkrečias tikslines grupes.

Teikiant aiškią informaciją psichiką veikiančius vaistus vartojantiems pacientams, galima užtikrinti, kad jie nevairuos veikiami šių vaistų. Tokiam tikslui daugumoje šalių naudojamas vaisto pakuotės viduje esantis paciento informacinis lapelis, kuriame, pavyzdžiui, patariama būti atsargiam, jei pacientas jaučiasi mieguistas. Tačiau subjektyvūs paciento pojūčiai ne visada yra patikimi ar tikslūs. Šiuo metu tik penkios šalys praneša apie aiškus simbolio ar piktogramos naudojimą ant gebėjimą vairuoti galinčių paveikti vaistų išorinės pakuotės.

Vairavimas apsvaigus nuo narkotikų ES valstybėse narėse gali būti apibrėžiamas kaip dėl narkotikų vartojimo sumažėjęs gebėjimas vairuoti arba bet kokio narkotikų pėdsako kraujyje aptikimas (visiškas netoleravimas), o kai kuriose šalyse abu šie apibrėžimai derinami taikant dviejų pakopų sistemą

Šaltinis: Europos teisinių narkotikų klausimų duomenų bazė.

Taikinys – narkotikai – tai Lisabonoje įsikūrusio Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (EMCDDA) leidžiamų trumpų pranešimų serija. Šie pranešimai skelbiami reguliariai 23 oficialiosiomis Europos Sąjungos kalbomis, taip pat norvegų ir turkų kalbomis. Originalo kalba – anglų. Kopijuoti ir dauginti bet kurį pranešimą leidžiama, nurodžius šaltinį.

Norėdami tapti nemokamos prenumeratos abonentu, nurodykite savo poreikius elektroniniu paštu: publications@emcdda.europa.eu

Cais do Sodré, 1249-289 Lisabona, Portugalija
Tel. +351 211210200 • Faks. +351 218131711
info@emcdda.europa.eu • www.emcdda.europa.eu

Kovos su vairavimu apsvaigus nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų veiksmi Europoje: Išvados ir politikos gairės

1. Narkotikų paplitimo tarp vairuotojų tyrimus reikia atlikti visose ES valstybėse narėse. Tikrinant visus į mirtinus eismo įvykius patekusius vairuotojus dėl narkotikų ar alkoholio vartojimo gauti duomenys būtų svarbus informacijos šaltinis siekiant kontroliuoti šią problemą.
2. Šiuo metu yra parengtos naujos tyrimų modelių gairės, kuriose atsižvelgiama į teisinių ir praktinių apribojimų įvairovę skirtingose šalyse. Jomis siekiama didinti tyrimų palyginamumą ir skatinti geriausios patirties mainus.
3. Politiką formuojantys asmenys, rengdami teises atsakomybės priemones, turėtų atsižvelgti į turimą naujausią mokslinę informaciją. Visoms suinteresuotoms šalims ir visuomenei turėtų būti aišku, kada vairuotojas bus laikomas pažeidusiu įstatymą.
4. Rengiant ir vykdant nacionalinius įstatymus, reikia suderinti poreikį užtikrinti saugumą keliuose ir individų terapinius poreikius.
5. Reikia peržiūrėti politikos priemones. Nors dabartiniai tikrinimo metodai turi trūkumų, galima sukurti veiksmingesnes procedūras. Tikėtina, kad atsiras naujų problemos sprendimo galimybių.
6. Prevencinės kampanijos turėtų būti orientuotos į konkrečias rizikos grupes ir konkrečių narkotinių medžiagų vartojimą, pagrįstos moksliniais įrodymais, o jų įtaka elgesiui ir požiūrių formavimui griežtai įvertinta.

Pagrindiniai šaltiniai

EMCDDA (2007), *Drugs and driving, Selected issue*, Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, Lisabona.

EMCDDA (2008), *Drug use, impaired driving and traffic accidents, Insights No 8*, Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, Lisabona.

Laumon, B., Gadegbeku, B., Martin, J., Biecheler, M. (2005), 'Cannabis intoxication and fatal road crashes in France: population based case-control study', *BMJ* 331, psl. 1371.

Pompidou grupė (2000), *Road traffic and drugs*, Council of Europe Publishing, Strasbūras.

Pompidou grupė (2004), *Road traffic and psychoactive substances*, Council of Europe Publishing, Strasbūras.

Walsh, J.M., Verstraete, A.G., Huestis, M.A., Mørland, J. (2008), 'Guidelines for research on drugged driving', *Addiction* 103, psl. 1258-1268.

Informacija žiniatinklyje

Projektas DRUID:

<http://www.druid-project.eu/>

„Rosita“ – tikrinimų keliuose vertinimas:

<http://www.Rosita.org>

Tarptautinė alkoholio ir narkotikų vartojimo poveikio saugiam eismui taryba (ICADTS):

<http://www.icadts.org/>

Teisinės nuostatos narkotikų ir vairavimo klausimais – temos apžvalga:

<http://eldd.emcdda.europa.eu/html.cfm/index19034EN.html>

Viktorijos parlamentas, Australija – narkotikų vartojimo tikrinimo programos planas:

<http://www.parliament.vic.gov.au/research/2006DBroadsafety.pdf>

Leidinių biuras
Publications.europa.eu

OFICIALUS LEIDĖJAS: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras
© Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, 2009
DIREKTORIUS: Wolfgang Götz
AUTORIUS: Brendan Hughes
REDAKTORIUS: Peter Fay
GRAFINIS APIPAVIDALINIMAS: Dutton Merryfield Ltd, Jungtinė Karalystė
Printed in Luxembourg